

ABSTRACT

Andrii Fomenko, Volodymyr Shablysi. Peculiarities of legal protection against domestic violence in Ukraine under martial law. The article states that recent years have become the basis for increasing the level of criminalization of society, due to the eight-year aggression of Russia, which gained momentum with a full-scale invasion on February 24, 2022, as a result, there was a massive and systematic violation of fundamental human rights, which was usually a painful reaction of the public. Therefore, in accordance with the dynamic development of social, socio-political and state-legal reality, the question arose regarding the improvement of the Criminal and Criminal Procedure Legislation of Ukraine regarding domestic violence, taking into account the new experience for Ukraine.

The authors substantiated the expediency of considering the perpetration of domestic violence under martial law on the basis of modern trends in the development of legal reality, the security situation, as well as the assessment of these trends and the consequences of their use to counter gender-based violence in general.

It has been proven that, regardless of its manifestation and form, violence committed under martial law is interpreted as a situation that aggravates the sentence, and also gives the court the possibility of imposing a harsher punishment compared to peacetime. The court must take into account the circumstances aggravating the punishment, but it is not obliged to impose a punishment within the limits of the maximum punishment established by the relevant article.

Arguments are given in favor of the fact that in the future the norms of the current domestic legislation should be improved, namely restrictive measures should be considered as a separate means of ensuring criminal proceedings in a separate section of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, which will outline the issue of domestic violence. As for the application of these norms, practice has shown that there are certain problems with the use of restrictive measures. Given their content, in practice they can only prevent the risk of unlawful influence on the victim, witnesses of the same criminal proceedings, the commission of another criminal offense or the continuation of a criminal offense. They do not foresee other risks, and therefore the effectiveness of applying in this way the importance of preventive measures in criminal proceedings is questioned.

Keywords: *criminal offense, domestic violence, martial law, aggression, prevention of domestic violence.*

УДК 342 + 351.74

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-6-23-28

Олександр ЮНІН©

доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

**ФОРМИ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ
ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ПОЛІЦІЇ**

Розглянуто зміст поняття форм громадського контролю за діяльністю поліції, а також їх класифікація. Зауважено, що інститут громадського контролю за діяльністю Національної поліції України отримав своє нормативно-правове уособлення відносно нещодавно у Законі «Про Національну поліцію», оскільки в Законі «Про міліцію» 1990 р. питанню контролю і нагляду приділявся Розділ VI, де в ст. 26–27 визначалося, що контроль здійснюють Кабмін, міністр внутрішніх справ і в межах своєї компетенції ради (місцеві ради, здійснюючи контроль, не втручаються в її адміністративну, оперативно-розшукову діяльність тощо). Про громадський контроль, форми такого контролю в зазначеному Законі не йшлося, на противагу новому Закону «Про Національну поліцію» 2015 р. В дослідженні наведено визначення форм контролю за діяльністю правоохоронних органів», наведено підходи дослідників до класифікації загальних форм громадського контролю, вказані ознаки такого контролю.

Ключові слова: *правові форми, неправові форми, публічна інформація, звіти, взаємодія з громадянськістю, звернення громадян.*

© О. Юнін, 2022

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-4846-2573>

junin@ukr.net

Постановка проблеми. Протягом останніх років Україна проходить важливий і необхідний для вступу до Європейського Союзу процес реформування власних державних інститутів до західних демократичних стандартів. У передових (не так в економічному плані, як в питанні розвитку правової держави і демократії) країнах Європи, загалом в Західному світі, однією з основ правової держави і демократії є служіння правоохоронних органів інтересам насамперед суспільства і громадянам держави, побудова ефективної системи цивільного контролю і громадського контролю за діяльністю такої великої конструкції, як сектор безпеки і оборони, а також і за поліцією. Інститут громадського контролю за діяльністю поліції в зазначених країнах виник набагато раніше, ніж в Україні, тому в порядку євроінтеграційних процесів законодавці України створили нормативні підвалини громадського контролю за діяльністю поліції, але ці норми ще мають бути втілені в життя, а цей вже процес безпосередньо пов'язаний з формами громадського контролю. Тому вважаємо окреслену проблематику актуальною та важливою для висвітлення.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. До наукового доробку, де висвітлюються питання форм громадського контролю за діяльністю Національної поліції України, належать праці таких дослідників: С. Медведенка, Р. Миронюка, О. Музичука, О. Юніна та інших.

Мета статті – на основі аналізу наукового доробку та нормативно-правових актів визначити зміст форм громадського контролю за діяльністю Національної поліції України

Виклад основного матеріалу. Як вже зазначалося, інститут громадського контролю за діяльністю Національної поліції України отримав своє нормативно-правове уособлення відносно нещодавно у Законі «Про Національну поліцію». В Законі «Про міліцію» 1990 р. питанню контролю і нагляду приділявся Розділ VI, де в ст. 26–27 визначалося, що контроль здійснюють Кабмін, міністр внутрішніх справ і в межах своєї компетенції ради (місцеві ради, здійснюючи контроль, не втручаються в її адміністративну, оперативну-розшукову діяльність тощо) [8]. Про громадський контроль, форми такого контролю в зазначеному Законі не йшлося, на противагу новому Закону «Про Національну поліцію» 2015 р.

Варто деякої уваги приділити, власне, понятійно-категоріальним питанням форм контролю, перед тим як розглядати форми громадського контролю за діяльністю поліції. В наукових дослідженнях ми вже сформулювали поняття «громадського контролю над діяльністю Національної поліції України»: «це комплекс здійснюваних відповідно до Конституції і законів України представниками громадськості (окремими громадянами та/або громадськими об'єднаннями) заходів, які спрямовані на перевірку (спостереження, нагляд) дотримання законності підрозділами Національної поліції або окремими її посадовими особами під час виконання покладених на Національну поліцію завдань та службових повноважень співробітників поліції, а також на взаємодію поліції з громадськістю задля підготовки та виконання спільних проєктів, програм та заходів для задоволення потреб населення та поліпшення ефективності виконання поліцією покладених на неї завдань» [12, с. 203]. У енциклопедичній літературі форма визначається здебільшого із словосполученнями «зовнішній вияв», «сукупність прийомів», «способів здійснення» [1, с. 1543], це також застосовується для розкриття понять «методи контролю», «напрями контролю», «засоби контролю». О. Музичук зазначає, що поняття «форма», «прийом», «спосіб», «захід» близькі за змістом і мають характерне їм зовнішнє вираження, загальним серед них є поняття «форми»: «цей термін ми й обираємо для подальшої характеристики форм контролю за діяльністю правоохоронних органів. Крім того, безсумнівно, на наше переконання, що форми такого контролю (перевірка, ревізія, нагляд, інвентаризація тощо) здійснюються за допомогою як загальних, так і спеціальних для конкретної форми методів (способів, прийомів, заходів), які пропонуємо розглядати як синоніми [4, с. 41].

О. Музичук наводить загальне визначення «форми контролю за діяльністю правоохоронних органів»: «зовнішнє вираження контрольних дій суб'єктів контролю, найбільш поширеною серед яких є перевірка, окремі з яких мають суворо визначену процедуру здійснення (інспектування, службове розслідування тощо) і за допомогою яких суб'єкт контролю здійснює надані йому контрольні повноваження, а самі вони здійснюються за допомогою методів контролю та його заходів» [4, с. 47]. Звісно, це визначення є загальним, а форми громадського контролю за діяльністю поліції мають

свою специфіку, особливо щодо відмінності у статусі суб'єктів контролю у тому сенсі, що інші види контролю здійснюються, наприклад, органами виконавчої влади, представники яких наділені конкретними повноваженнями і є державними службовцями, або контроль зі сторони Верховної Ради України, де народні депутати такою мають особливе правове становище, на відміну від суб'єктів контролю громадського, в якому, власне, беруть участь громадяни, які не мають статусу державного службовця тощо, об'єднання громадян або органи місцевого самоврядування. З цього приводу С. Медведенко пише, що проблемою такого виду контролю є те, що діяльність громадськості не можна назвати контролем у повному розумінні поняття, оскільки в процесі реалізації такого контролю відсутня важлива ознака контролю у вигляді права втручання в оперативну діяльність та право притягати підконтрольного суб'єкта до юридичної відповідальності [2, с. 33].

Якщо говорити про загальні ознаки форм контролю, серед них варто виділити такі: за їх допомогою суб'єкт контролю реалізує надані йому повноваження; за допомогою форм контролю дії суб'єкта втілюються у певні зовнішні форми; форми контролю здійснюються за допомогою певних методів контролю; у нормативно-правових актах форми контролю часто ототожнюються з методами і заходами контролю; залежать форми контролю від мети і завдань конкретного виду контролю, від суб'єкта контролю, предмету контролю тощо; деякі форми контролю мають суворо визначену процедуру здійснення [4, с. 46].

І. Сквірський розглядає організаційні форми громадського контролю і зауважує, що на основі аналізу нормативних актів, які регулюють суспільні відносини щодо порядку організації та здійснення громадського контролю, можна виділити серед форм громадського контролю загальні, спеціальні та опосередковані. До загальних форм громадського контролю дослідник відносить такі, які є доступними будь-якій приватній особі на безумовній основі (загальнодоступність забезпечується внаслідок того, що останні знаходять своє закріплення у нормах Конституції України, які, будучи нормами прямої дії, як наслідок, можуть бути використані будь-ким за будь-яких умов). Спеціальні форми громадського контролю передбачають дотримання певних умов або виконання передумов зі сторони приватних осіб (набуття членства в громадській організації або включення до складу громадської ради чи спостережної комісії), а опосередковані форми громадського контролю можливі не за ініціативою приватних осіб, а суб'єктів публічного управління [10, с. 225].

До загальних форм громадського контролю належать звернення, запити про отримання публічної інформації зі сторони громадян. Відповідно до Конституції, а також до Закону «Про доступ до публічної інформації» громадянам надається право на доступ до публічної інформації (це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, ст. 1 Закону [6]). Тобто громадяни України через право на доступ до публічної інформації можуть здійснювати інформаційні запити до органів державної влади, відповідно контролювати певні аспекти його діяльності. Також відповідно до Закону «Про звернення громадян» громадяни України мають право звернутись до органів державної влади, посадових осіб відповідно до їх обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями (в Законі під зверненнями громадян розуміються викладені в письмовій або усній формі пропозиції, (зауваження), заяви (клопотання) і скарги) [11, с. 172; 7]. До спеціальних форм можна віднести діяльність громадських рад, громадських інспекторів та громадську експертизу. До опосередкованих можна назвати, наприклад, інформування про свою діяльність у вигляді звітів тощо.

Дослідники О. Передерій та Л. Кулачок-Гітова встановлюють організаційно-правові форми здійснення громадського контролю за діяльністю Національної поліції України і залежно від змісту контрольної функції вони пропонують класифікувати форми такого контролю на три групи: заходи громадського контролю інформаційного характеру; заходи громадського контролю розпорядчого характеру; заходи громадського контролю організаційного характеру; заходи громадського контролю розпорядчого характеру [5, с. 44]. Серед форм інформаційного характеру дослідники розглядають звіти керівників структурних підрозділів органів поліції (обов'язковий річний звіт,

наприклад) на офіційних вебпорталах про діяльність органу поліції), водночас систематично керівники органів поліції мають публікувати статистичну та аналітичну інформацію про заходи щодо виявлення, запобігання та припинення правопорушень публічного порядку також на офіційних вебпорталах. До заходів розпорядчого характеру дослідники відносять резолюцію недовіри керівнику конкретного підрозділу поліції. Заходи організаційного характеру передбачають взаємодію керівників територіальних органів поліції та представників місцевого самоврядування (це можуть бути відкриті зустрічі, спільний розгляд скарг тощо) [5, с. 44–45].

Р. Миронюк виділяє вісім законодавчо визначених форм громадського контролю за діяльністю Національної поліції України: 1) представництво громадськості в колегіальних органах при центральних та територіальних підрозділах Національної поліції України; 2) участь громадськості в обговоренні та підготовці нормативно-правових актів, які регулюють діяльність поліції; 3) безпосереднє звернення громадян та ЗМІ до органів поліції з метою отримання інформації про їх діяльність; 4) участь представників громадськості у відборі кандидатів в поліцію та проходження атестації кадрів; 5) участь представників громадськості при проведенні службової перевірки щодо скарг на дії чи бездіяльність поліцейських; 6) форма організації опитувань громадян щодо задоволеності діяльністю поліції; 7) зобов'язання звітування керівництва підрозділів поліції про результати своєї діяльності; 8) участь правозахисних громадських організацій у розробці програм діяльності поліції [3, с. 28–29].

С. Медведенко поділяє форми громадського контролю за діяльністю поліції на: правові (здійснюються на підставах нормативних актів, серед яких є залучення до проведення атестації працівників поліції громадськості тощо; неправові у вигляді проведення спільних нарад працівників поліції з представниками громадськості; здійснюються індивідуальними суб'єктами контролю (у вигляді окремих громадян) та груповими суб'єктами (громадськими об'єднаннями) [2, с. 35].

У Законі «Про Національну поліцію України» законодавчо закріплено п'ять форм громадського контролю за діяльністю Національної поліції України: 1) звіт про поліцейську діяльність (ст. 86); 2) прийняття резолюції недовіри керівникам органів поліції (ст. 87); 3) взаємодія між керівниками територіальних органів поліції та представниками органів місцевого самоврядування (ст. 88); 4) спільні проекти з громадськістю (ст. 89); залучення громадськості до розгляду скарг на дії чи бездіяльність поліцейських (ст. 90) [9]. Зауважимо, що 2022 р. внаслідок повномасштабної війни з російськими окупантами до зазначеного Закону були внесені зміни, відповідно до яких під час дії воєнного стану громадський контроль за діяльністю поліції, у формах, що визначені у ст. ст. 86, 87, 88 та 90, не здійснюється [9].

Висновки. Отже, в результаті виконаного дослідження можемо констатувати таке.

1. Формою громадського контролю за діяльністю Національної поліції України є зовнішнє вираження контрольних дій інституцій громадянського суспільства та окремих громадян, які мають законодавче закріплення. Форми громадського контролю мають порівняно з «класичним» поняттям контролю за діяльністю органів виконавчої влади певні особливості, оскільки вони не передбачають безпосереднє втручання громадян і інституцій громадянського суспільства, місцевого самоврядування в оперативну діяльність поліцейських та відсутність повноважень з накладання санкцій за порушення, які були виявлені в процесі здійснення контролю.

2. Немає серед дослідників єдиного підходу щодо класифікації форм громадського контролю за діяльністю Національної поліції України, але важливим фактором є те, що форми такого контролю закріплені законодавчо, а саме Законом «Про Національну поліцію України», водночас вважаємо за доцільне на рівні підзаконних актів більш детально з врахуванням специфіки діяльності Національної поліції України розробити нові нормативно-правові акти, які б визначали процедуру, наприклад, отримання інформації від Національної поліції для уникнення формалізму (формальні «відписки» можуть зводити нанівець таку однозначно позитивну та важливу форму контролю).

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
2. Медведенко С. В. Поняття та форми громадського контролю за діяльністю Національної поліції України. *Прикарпатський Юридичний вісник*. 2019. № 2 (27). С. 32–36.
3. Миронюк Р. В. Громадський контроль за діяльністю поліції : монограф. Дніпро :

ДДУВС, 2020. 134 с.

4. Музичук О. М. Форми контролю за діяльністю правоохоронних органів. *Адміністративне право і процес*. 2012. № 1. С. 41–48.

5. Передерій О. С., Кулачок-Тітова Л. В. Організаційно-правові форми здійснення громадського контролю за діяльністю Національної поліції України. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Право*. 2016. № 22. С. 43–46.

6. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13.01.2011. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.

7. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

8. Про міліцію : Закон України від 20.12.1990. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-12#Text>.

9. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>.

10. Сківський І. О. Організаційні форми громадського контролю: сутність та зміст. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право*. 2013. Вип. 22. Ч. I. Т. 2. С. 223–227.

11. Юнін О. С. Адміністративно-правові основи громадського контролю за діяльністю Національної поліції України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. 2020. № 47. Т. 1. С. 171–174.

12. Юнін О. С. Поняття громадського контролю над діяльністю Національної поліції України. *Адміністративне право і процес*. 2021. № 4. С. 200–204.

Надійшла до редакції 02.12.2022

References

1. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoyi ukrainskoyi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language] / uklad. i holov. red. V. T. Busel. Kyiv, Irpin : VTF «Perun», 2009. 1736 p. [in Ukr.].

2. Medvedenko, S. V. (2019) Ponyattya ta formy hromadskoho kontrolyu za diyalnistyu Natsionalnoyi politsiyi Ukrayiny [Concepts and forms of public control over the activities of the National Police of Ukraine]. *Prykarpatskyi Yurydychnyi visnyk*. № 2 (27), pp. 32–36. [in Ukr.].

3. Myroniuk, R. V. (2020) Hromadskyi kontrol za diyalnistyu politsiyi [Public control over police activities] : monohraf. Dnipro : DDUVS, 134 p. [in Ukr.].

4. Muzychuk, O. M. (2012) Formy kontrolyu za diyalnistiu pravookhoronnykh orhaniv [Form of control over the activities of law enforcement agencies]. *Administratyvne pravo i protses*. № 1, pp. 41–48. [in Ukr.].

5. Perederiy, O. S., Kulachok-Titova, L. V. (2016) Orhanizatsiyno-pravovi formy zdysnennia hromadskoho kontrolyu za diyalnistyu Natsionalnoyi politsiyi Ukrayiny [Organizational and legal forms of public control over the activities of the National Police of Ukraine]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriya «Pravo»*. № 22, pp. 43–46 [in Ukr.].

6. Pro dostup do publichnoyi informatsiyi [On access to public information] : Zakon Ukrainy vid 13.01. 2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>. [in Ukr.].

7. Pro zvernennya hromadyan [On appeals of citizens] : Zakon Ukrainy vid 02.10.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text>. [in Ukr.].

8. Pro militsiyu [On the militia] : Zakon Ukrainy vid 20.12.1990. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-12#Text>. [in Ukr.].

9. Pro Natsionalnu politsiyu [On the National Police] : Zakon Ukrainy vid 02.07.2015. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>. [in Ukr.].

10. Skvirskiy I. O. (2013) Orhanizatsiini formy hromadskoho kontroliu: sutnist ta zmist [Organizational forms of public control: essence and content]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo*. Issue 22. Part I. Vol. 2, pp. 223–227. [in Ukr.].

11. Yunin, O. S. (2020) Administratyvno-pravovi osnovy hromadskoho kontrolyu za diyalnistyu Natsionalnoyi politsiyi Ukrayiny [Administrative and legal basis of public control over the activities of the National Police of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser. : Yurysprudentsiya*. № 47. Т. 1, pp. 171–174. [in Ukr.].

12. Yunin, O. S. (2021) Ponyattya hromadskoho kontrolyu nad diyalnistyu Natsionalnoyi politsiyi Ukrayiny [The concept of public control over the activities of the National Police of Ukraine]. *Administratyvne pravo i protses*. № 4, pp. 200–204. [in Ukr.].

ABSTRACT

Oleksandr Yunin. Forms of public control over Police activities. The article examines the content of the concept of forms of public control over police activities, as well as their classification. It is noted that the institution of public control over the activities of the National Police of Ukraine received its regulatory and legal personification relatively recently in the Law "On the National Police", since in the Law "On the Militia" of 1990, Section VI was devoted to the issue of control and supervision, where in

Art. 26–27 it was determined that the control is carried out by the Cabinet of Ministers, the Minister of Internal Affairs and within the limits of the council's competence (local councils, when carrying out control, do not interfere in its administrative, operative and investigative activities, etc.). Public control and forms of such control were not discussed in the mentioned Law, in contrast to the new Law "On the National Police" of 2015. The study defines the forms of control over the activities of law enforcement agencies", the researchers' approaches to the classification of general forms of public control are given, the signs are indicated such control. Attention is focused on the peculiarities of forms of public control over police activities. The approaches of various researchers to the classification of forms of public control over the activities of the National Police of Ukraine are presented. It is concluded that the form of public control over the activities of the National Police of Ukraine is an external expression of the control actions of institutions of civil society and individual citizens, which are legally enshrined. At the same time, it is pointed out the need for further development of the legal framework to improve the effectiveness of the implementation of forms of public control over police activities.

Keywords: *legal forms, non-legal forms, public information, reports, interaction with the public, citizen appeals.*

UDC 347.254

DOI: 10.31733/2078-3566-2022-6-28-36

Larysa NALYVAIKO®
Doctor of Law,
Professor,
Honored Lawyer
of Ukraine
(*Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs, Dnipro, Ukraine*)

Anna KORSHUN
Ph.D. in Law,
Assistant Attorney
(*Dnipro, Ukraine*)

ENSURING THE RIGHT TO HOUSING OF INTERNALLY DISPLACED PERSONS: REGULATORY AND INSTITUTIONAL ASPECTS

Лариса Наливайко, Анна Коршун. Забезпечення права на житло внутрішньо переміщених осіб: нормативний та інституційний аспекти. Розкрито проблематику нормативних та інституційних аспектів забезпечення права на житло внутрішньо переміщених осіб. Наголошено, що задоволення потреби людини у житлі – важливе соціальне завдання. Реалізація права на житло серед ВПО є особливо необхідним.

Наголошено, що першочерговим завданням є розробка та прийняття законопроекту «Про реституцію/компенсацію зруйнованого житла та іншого майна внутрішньо переміщеним особам та іншим потерпілим особам». Держава та громадські організації мають активно розробляти та впроваджувати програми правової допомоги для підтримки переміщених осіб для подолання дискримінації та бар'єрів, з якими вони стикаються при доступі до житла під час переселення та в часі постконфлікту. Державні органи повинні вести детальну документацію (за можливості в умовах припинення бойових дій) щодо ситуації із житлом та майном внутрішньо переміщених осіб у той час, коли вони покинули свої будинки. Акцентовано, що державні та місцеві органи зобов'язані жорстко виконувати рішення стосовно житлових та майнових прав.

Підкреслено, що Україна має взяти на себе зобов'язання надати право реінтеграції вимушених переселенців. Потрібно встановити гнучкі та ефективні засоби правового захисту, що ґрунтуються на принципах прав людини. Проблеми житла слід вирішувати за допомогою ефективної інституційної координації. До постконфліктних програм із відновлення житлових та майнових прав внутрішньо переміщених осіб повинні залучатися різні державні установи.

Акцентовано, що для забезпечення успішного повернення житла чи землі потрібні

© Л. Наливайко, 2022
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7696-4223>
larysa-nalyvaiko@ukr.net

© А. Коршун, 2022
ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-5537-1322>
kafedra_zdp@ukr.net